

# Mitä korkeakoulututkimus on?

**Terhi Nokkala**

– Kerro minulle lumesta, sanoi Muumipeikko istuutuen isän kauhtuneeseen puutarhatuoliin.  
– Minä en käsiti sitä.

– En minäkään, sanoi Tuu-tikki.  
– Sen luulee olevan kylmää, mutta jos siitä tekee lumitalon, on talo lämmin. Sen luulee olevan valkoista, mutta toisinaan se on punertavaa ja toisinaan sinistä. Se voi olla pehmeistä pehmeintä ja se voi olla kovempaa kuin kivi. Mikään ei ole varmaa. (Jansson, 2018, s. 26)

Tällä Tove Janssonin *Taikatalvi*-romaanin (2018) katkelmalla aloitin vuonna 2007 korkeakoulutuksen kansainvälistymisen diskursseja kilpailullisessa tietoyhteiskunnassa käsittelevän väitöskirjani (Nokkala, 2007) esipuheen. Käytin katkelmaa kuvaamaan tutkimusprosessia, jonka eteen väitöskirjaa tekevä aloitteleva tutkija joutuu kenties ensimmäistä kertaa elämässään. Aivan kuten Muumipeikko, joka yhtäkkiä herää keskellä talvea löytäen oman tutun maailmansa muuttuneen täysin ja hautautuneen valkeaan lumipeitteeseen, liikkuu tutkijakin vieraalla alueella, joka näyttää tarjoavan niin monia eri näkökulmia, perspektiivejä ja mahdollisuuksia, että mikään ei todellakaan ole varmaa.

Tämän joulukuussa 2024 pitämäni juhlaluentoon perustuvan keskustelupuheenvuoron otsikko kysyy: Mitä korkeakoulututkimus on? Äsken siteeraamani alun perin vuonna 1957 julkaistun Muumi-

peikko-kirjan katkelma voisi yhtä hyvin kuvata korkeakoulututkimuksen tai lähes minkä tahansa monitieteisen tutkimuskentän dynamiikkaa. Korkeakoulututkimus ei ole tieteenala, vaan se saa käsitteellisen pohjansa ja metodologiansa monista tieteenaloista ja sitä voi lähestyä monista erilaisista näkökulmista. Kustakin kulmasta katsottuna se näyttää hieman erilaiselta.

## Monia näkökulmia korkeakoulutukseen

Korkeakoulututkimusta onkin koetettu vuosien varrella luokitella useilla eri tavoilla. Tutkimuskenttään ”grand old man”, muun muassa Stanfordin, Harvardin, Berkeleyyn ja Yalen yliopistoissa työskennellyt, vuonna 2009 menehtynyt amerikkalainen sosiologi Burton Clark esitteli vuonna 1984 toimittamassaan kirjassa *Perspectives on Higher Education* varsinaisen juhlakattauksen korkeakoulututkimuksen keskeisiä kehittäjiä ja erilaisia näkökulmia, joista korkeakoulutusta voi lähestyä.

Historiantutkimuksellinen näkökulma tarkastelee muun muassa korkeakoulujärjestelmien pysyvyyttä ja muutoksia vuosisatojen kuluessa suhteessa korkeakoulutukseen vaikuttaviin tahoihin, joita edustivat etenkin aikaisempina vuosisatoina katolinen kirkko, sittemmin kansallisvaltiot ja uusimpana markkinavoimat. Poliitikantutkimuksellisella ja policy-tutkimuksellisella näkökulmalla tyypillistä on

tutkia korkeakouluorganisaatioiden tai järjestelmien sisäisiä tai ulkoisia poliittisia prosesseja ja instituutioita, joiden kautta erilaiset agendat nousevat politiikan kysymyksiksi, niistä neuvotellaan ja ne muuttuvat viimein implementoitaviksi politiikoiksi, joiden vaikutuksia voidaan myös tutkia.

Organisaatiotutkimuksellisen otteen keskeisen dynamiikan muodostavat tieteellisen toiminnan organisoituminen ja sen harjoittajien kuuluminen toisaalta tieteenalalottuvuudelle ja toisaalta yksittäisen organisaation ulottuvuudelle sekä ne moninaiset organisatoriset muodot, joiden puitteissa korkeakoulutusta toteutetaan. Kulttuurintutkimuksellinen ote puolestaan tarkastelee akateemisen elämän, korkeakouluorganisaatioiden ja tieteenalojen alakulttuureita niin antropologisesta näkökulmasta, eli jaettuina ja kollektiivisina tapoina ajatella ja toimia, kuin humanistisena näkemyksenä kulttuurista ja siihen liittyvistä symboleista yksilöiden ajattelun muokkaajana.

Lisäksi Clark kollegoineen tunnisti suuntauksina myös korkeakoulutuksen luomien ja korkeakouluihin tai korkeakoulujärjestelmään sisältyvien hierarkioiden näkökulman sekä korkeakoulutuksen panoksia ja tuotoksia, rahoituksen jakamisen periaatteita ja niiden seurauksia sekä koulutuksen markkinamekanismeja tutkivan talouden näkökulman. Viimeisenä Clarkin kirjassa esiteltiin vielä tieteen ja tieteentelemisen näkökulma, joka tarkaste-

lee tieteellisiä yhteisöjä ja niiden normeja sekä tieteellistä toimintaa järjestelmänä ja näiden yhteyttä rakenteisiin, joissa tieteellinen toiminta tapahtuu.

Sittemmin erilaisia luokitteluja on syntynyt muitakin. Koska tieteen luonne on usein sellainen, että se pyrkii luomaan yhä tarkempia kategorioita, Springer-kustantamon suursatsaus, vuonna 2020 ilmestynyt *The International Encyclopedia of Higher Education Systems and Institutions* (Teixeira & Shin, 2020), joiden 20 toimittajan joukkoon sain itsekin kunnian kuulua, puolestaan löysi kolmen kirjan, 11 osion, 436 luvun ja peräti 2767 sivun verran luokiteltavaa korkeakoulutuksesta ja sen tutkimuksesta.

Korkeakoulututkimuksen monitieteisyys auttaa meitä tarkastelemaan järjestelmätason dynamiikkoja monimutkaisessa maailmassa ja vastaamaan kysymyksiin, kuten millaisia taitoja ja osaamista tulevaisuudessa tarvitaan, miten korkeakoulutus ja tutkimus voivat ratkaista kiperiä yhteiskunnallisia ongelmia ja mitä se edellyttää päättäjiltä, lainsäädännöltä, rahoitusmalleilta, korkeakouluilta, opettajilta, tutkijoilta ja koulutusjärjestelmän muilta osilta.

Jo vuosia olen toistuvasti vuositaisissa tavoitekeskusteluissani oman lähijohtajani kanssa käynyt keskustelua siitä, voiko generalisiti, jonka tutkimus siirtyy aiheesta, teoriasta, menetelmästä ja tutkimuskumppaneista toiseen, olla menestyksekkäs tutkija vai ohjaavatko nykyisenkaltaiset tieteenalojen eriytymisen, yliopistojen rahoituksen ja akateemisen meritoitumisen rakenteet väistämättä meitä rajautumaan kapeaan tutkimusaiheeseen, pureutumaan yhä syvemmälle tiettyyn aihepiiriin ja pitäytymään jo hyvin tuntemissamme teorioissa ja menetelmissä.

Tämänkaltaisen lähestymistapa kun vähentää transaktiokustannuksia, joita syntyy tutkimuskohdetta, teoreettista ymmärrystä, metodologista lähestymistapaa ja tutkimuskumppaneita vaihdettaessa ja mahdollistaa tehokkaamman tutkimustuotannon.

Itse en kuitenkaan koskaan ole mahtunut tuohon muottiin ja koenkin itseni korkeakoulututkimuksen generalistiksi. Taustaltani olen historioitsija ja hallintotieteilijä, ja jo poliittisen historian pro gradu -tutkielmassani tutkin korkeakouluaihetta, nimittäin 1960-luvun oikeistolaisesti suuntautuvien yliopisto-opiskelijoiden suhtautumista opiskelijaradikalismiin, kuten 1960-luvun lopun yliopistojen hallinnonuudistukseen sekä mies ja ääni -kamppailuun.

Vuosien varrella tutkimusaiheeni on vaihdellut milloin korkeakoulujärjestelmien makrotasolta esimerkiksi eri maiden yliopistoautonomian tai korkeakoulupoliittisen diskurssin vertailevasta tarkastelusta mesotasolle yliopistojen kollektiivisten kestävyyskompetenssien tai koulutusvientipyrkimysten tarkasteluun. Tutkimuksessani olen samoin siirtynyt mikrotason akateemisen työn pandemia-ajan kokemuksista ja jatko-opiskelijoiden monitieteisen vertaismentoroinnin tutkimuksesta menetelmätyöhön, kuten kansainvälisen vertailevan menetelmän, diskurssianalyttisten menetelmien tai vinjettimenetelmien käyttöön korkeakoulututkimuksessa.

Korkeakoulututkimus jos mikä on kuitenkin myös henkilökohdasta, koska useimmat meistä, jotka korkeakoulutusta tutkimme, olemme osa sitä. Myös omalla kohdallani monet tutkimusaiheeni ovat joko nousseet omista kokemuksistani tai ovat myöhemmin urallani osoittautuneet hyö-

dyllisiksi työssäni. Esimerkiksi työskennellessäni postdoc-tutkijana Surreyn yliopistossa Isossa-Britanniassa tutkin sitä, millaiset sisäiset periaatteet eurooppalaisista tutkimuksen puiteohjelmista rahoitetuissa tutkimushankkeissa vaikuttivat muun muassa projektikonsortioiden muodostamiseen, työnjakoon partnereiden välillä, yhteistyön pelisääntöjen määrittelyyn ja yhteistyön jatkamiseen projektin jälkeen. Viime vuosina olen päässyt co-PI:n tai PI:n roolissa mukaan useaan Horisontti-rahoitukseen tutkimushankkeeseen, joissa olen päässyt seuraamaan näiden periaatteiden toimintaa sisältä käsin, osana tutkimuskonsortiota.

Tutkimusryhmien ja -laitosten toiminnan tutkimusta jatkoin myös myöhemmin tarkastellessamme tutkimusryhmien profiloitumista ja strategisen toimijuuden muodostumista mission ja vision, verkostoitumisen ja kilpailijoiden ja yhteistyökumppaneiden määrittelyiden kautta. Tunnistimme kolmesta maasta erittäin kilpaillutta soveltavalta tieteenalalta ja niin yliopistoissa, tutkimuslaitoksissa kuin yrityksissä toimivista tutkimusryhmistä kerättyssä aineistosamme kolme profiilia tutkimusryhmille: perustutkimukseen keskittyvän tieteellisen profiilin, vahvan strategisen tutkimuksen profiilin ja soveltavan, palvelututkimukseen keskittyvän profiilin. Tarkastelimme näiden suhdetta tutkimusryhmien geo-sosiaaliseen orientaatioon eli siihen, määrittelevätkö ne kumppaneitaan ja kilpailijoitaan globaalin, kansallisen vai paikallisen linssin kautta. Tähän tutkimusryhmän strategisen toimijuuden tarkasteluun olen palannut viime kuukausina pohtiessani sitä, mitä tutkimusprofessorin työnkuvaan kuuluu ja mitä kaikkea tutkimuksen johta-

minen omalla alallani voisikaan tarkoittaa.

Jatko-opiskelijoiden vertaismentoroinnissa, jota kehitimme ja pilotoimme useaan otteeseen Jyväskylän yliopistossa, tutkimme puolestaan sitä, miten hiljainen tieto siirtyy ja miten yhteisöllisyyttä, yliopistoon juurtumista ja tutkijana kasvamista voidaan tukea monitieteisten, matalahierarkkisten vertaisryhmien kautta. Tämän omista kokemuksistani nouseen kehittämis- ja tutkimusprojektin oppeihin olen niin ikään palannut pohtiessani tutkimuksen johtamista omalla vastualueellani. Jatko-opiskelijoiden transversaalisia taitoja pääsen myös pohtimaan nyt joulukuun alussa alkaneessa Horisontti-rahoitteisessa METEOR-kehittämishankkeessa.

## Yliopistoyhteisö tutkimuskohteena

Minulle korkeakoulututkimuksessa on siis usein ollut kyse niistä yhteisöistä ja yksilöistä, jotka korkeakouluissa työskentelevät, sekä niistä voimista, jotka heidän työhönsä vaikuttavat. Omaa näkemystäni ovat muokanneet paitsi henkilökohtaiset kokemukseni myös taustani historiaopinnoista ja hallintotieteestä sekä käyttämäni menetelmät. Vaikkapa kriittisen sosiologian tai tieteen ja teknologian tutkimuksen tieteenalaperinteestä tulevan tutkijan silmissä korkeakoulutus ja kenties omat yliopistommeikin voivat näyttäytyä hyvinkin erilaisena. Nämä erilaiset taustamme muokkaavat myös näkemyksiämme yliopistojen menneisyydestä, nykytilasta ja tulevaisuudesta.

Korkeakoulututkijoina olemme etuoikeutettuja saadessamme tutkia kuvainnollisesti omaa ja kollegoidemme toimintaa ja toimintaympäristöä ja myös sovel-

taa tutkimustuloksiamme omassa työssämme. Henkilökohtaiseen keskittymisessä on kuitenkin vaarana se, että tulemme sokeiksi omalle toimintaympäristöllemme ja tutkimuskohteellemme ja sen vallitseville valtarakenteille tai että jumiutumme vain yhdenlaiseen ideaalikäsitykseen yliopistosta.

Toisin tavoin voi oppia ajattelemaan vaikkapa valitsemalla erilaisesta tutkimusperinteestä nousevan teoreettisen tarkastelutavan tai hankkimalla kokemusta useista erilaisista korkeakoulujärjestelmistä. Yksi strategia on myös valita menetelmä, joka mahdollistaa omasta kansallisesta tai kulttuurisesta näkökulmasta irtautumisen tai erilaisten valtarakenteiden tiedostamisen, kuten vertailevat, dekolonialistiset tai diskurssianalyttiset menetelmät. Erityisen hedelmällistä voisi kenties olla euroamerikkalaisen tutkimusperinteen haastaminen: tehdäänhän korkeakoulututkimusta enenevässä määrin aidosti globaalisti, erilaisten tutkimusperinteiden ja yhteiskuntien piirissä. Tällöin suuri vastuu tutkimuskentän laajentamisesta on niillä toimijoilla – itsellänikin kansainvälisesti johtavan tieteellisen korkeakoulututkimuksen *Higher Education* -lehden toimittajana – jotka portinvartijasemassa määrittelevät, mikä on kuranttia alan tutkimusta.

Joskus tutkijalla on kuitenkin mahdollisuus, ja kenties myös velvollisuus, astua oman mukavuusalueensa ulkopuolelle ja laajentaa niitä tutkimuskohteita, joita yleensä valitsee. Itse olen päässyt vahvasti epämukavuusalueelle viimeaikaisissa Horisontti-rahoitteisissa tutkimusprojekteissa ECF4CLIM, D@rts ja INTRACOMP, jotka keskittyvät ekologiseen ja sosiaaliseen kestävyteen sekä inklusion ja eksklusion mekanismeihin koko koulutuksen kentällä.

Epämukavuusalue ei näissä tutkimuksissa liity ainoastaan siihen, että substanssi, kuten ekologinen ja sosiaalinen kestävyys, on minulle vieras, vaan myös siihen, miten koulutuksen peruspalikat, kuten opetus, sen tavoitteet ja toimintamuodot ja siihen osallistujat, profession uusintaminen, organisaatiot ja niiden rahoitus ja autonomia eroavat eri koulutusasteilla sekä formaalin ja non-formaalin koulutuksen piirissä. Tällöin olen joutunut pohtimaan, mitä annettavaa minulla korkeakoulututkijana on näille aiheille ja toisaalta mitä korkeakoulututkimuksella on niistä opittavaa.

Kaiken tämän tutkimuskohteesta ja -näkökulmasta toiseen siirtymisen toivon nyt tulevan avukseni Koulutuksen tutkimuslaitoksella, jossa korkeakoulututkimus on monitieteistä ja laaja-alaista ja jossa loistavilla kollegoillani on mitä moninaisempia tutkimusintressejä.

## Lopuksi

Alussa esittelin Clarkin toimittamassa klassikkoteoksessa esiteltystä tieteenalapohjaisista näkökulmista, joihin palasin nyt ensimmäistä kertaa 20 vuoteen, luettuani sen aikana väitöskirjaohjaajani, Tampereen yliopiston emeritusprofessori Seppo Höltän kehotuksesta osana jatko-opintojani. Vaikka neljä vuosikymmentä on kulunut Clarkin toimittaman teoksen julkaisusta, ei uudenkaan tutkimuksen järjestäminen Clarkin ja tämän kollegoiden tunnistamille peruslottuvuuksille tunnu vanhanaikaiselta. Vaikka tutkimuksen kohteet, korkeakoulutus ja korkeakoulut muuttuvat monen yhteiskunnallisen voiman tai vaikkapa digitalisaation ja tekoälyn kehittymisen vaikutuksesta, säilyvät ne perusdynamiikat, jotka rakentavat korkea-

koulutusta historian, politiikan, talouden, organisaation, kulttuurin, hierarkioiden ja tieteentelemisen vuorovaikutuksessa – joskin sisäisesti ja keskinäisesti muotoaan muuttaen. Tämä ei poissulje uusien dynamiikkojen ja Jean-Francois Lyotardia mukaillen, uusien suurten kertomusten syntymistä. Näin myös korkeakoulututkimus säilyy monitieteisenä ja näin generalistille suotuisana alana.

1100-luvulla eläneen ranskalaisen filosofin Bernardus Chartresilaisen ja sittemmin Sir Isaac Newtonin nimiin on liitetty tieteentekemiseen usein yhdistetty sanonta jättiläisten olkapäillä seissomisesta, Nani gigantum humeris insidenes. Kiitokset kuuluvat siis niille lukuisille kollegoille täällä Jyväskylässä, Suomessa, Euroopassa ja laajemmin kansainvälisesti, joiden kanssa olen saanut tätä työtä tehdä.

Aivan lopuksi haluan vielä palata Muumipeikon talvisiin seikkailuihin. Tiede laajenee ja syvenee, ja myös tutkijan ymmärrys asioista ja niiden välisistä suhteista kasvaa. Muumipeikko voittaa uuden vuodenajan omakseen; ja tutkija

kasvaa askel askeleelta niin, että tuntee olonsa mukavaksi omissa nahoissaan. Ehkäpä tutkimusprofessorikin vähitellen kasvaa omaan rooliinsa. Tove Janssonin (2018, s. 114) *Taikatalvi*-kirjan sanoin:

*Nyt tuli salaperäinen kuukausi mukanaan uhkeita auringonlaskuja, vettä noruvia räystäitä, tuulta ja kiitäviä pilviä – ja kirpeän kylmiä öitä, hankiaisia ja häikäiseviä kuutamoina. Muumipeikko kulki ympäri laaksoaan aivan sekapäisenä odotuksesta ja ylpeydestä.*

*Nyt tuli kevät, mutta ei niin kuin hän oli kuvitellut. Sitä ei tarvittu enää vapauttamaan häntä vieraasta, vihamielisestä maailmasta, vaan se seurasi luonnollisena jatkona sitä uutta elämystä, jonka hän oli voittanut omakseen. ■*

KESKUSTELUPUHEENVUORO PERUSTUU UUDEN PROFESSORIN JUHLALUENTOON, JOKA PIDETTIIN 10.12.2024 JYVÄSKYLÄN YLIOPISTOLLA.

## Lähteet

- CLARK, B. R. (1984). *Perspectives on higher education: eight disciplinary and comparative views*. University of California Press.
- JANSSON, T. (2018). *Taikatalvi*. WSOY.
- NOKKALA, T. (2007). *Constructing the ideal university - The internationalisation of higher education in the competitive knowledge society*. Tampere University Press. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7173-5>
- TEIXEIRA, P. N. & SHIN, J.-C. (toim.). (2020). *The international encyclopedia of higher education systems and institutions*. Springer. <https://doi.org/10.1007/978-94-017-9553-1>